

LỄ HỘI DUA TPENG CỦA NGƯỜI KHMER TẠI XÃ LỘC KHÁNH, HUYỆN LỘC NINH, TỈNH BÌNH PHƯỚC: THỰC TRẠNG VÀ GIẢI PHÁP BẢO TỒN

ThS. Lại Thị Ngọc Hồ
Trường Đại học Nguyễn Tất Thành
Email: ltnho@ntt.edu.vn

Tóm tắt: Lễ hội Dua Tpeng diễn ra tại xã Lộc Khánh, huyện Lộc Ninh, tỉnh Bình Phước là loại hình sinh hoạt văn hóa cộng đồng của người Khmer (Kơ-me), không chỉ mang ý nghĩa tâm linh sâu sắc, thể hiện sự gắn bó với thiên nhiên, cầu mong mùa màng bội thu và cuộc sống ấm no, mà còn là dịp thắt chặt tình đoàn kết. Lễ hội bao gồm các hoạt động như nghi thức xuống bầu nước đánh bắt thủy sản, múa hát dân gian, tổ chức các bữa ăn cộng cảm..., tạo nên không khí sôi động, gắn kết cộng đồng. Tuy nhiên, sự biến đổi về kinh tế - xã hội và quá trình đô thị hóa hiện nay đã và đang đặt ra nhiều thách thức trong việc bảo tồn lễ hội này, đòi hỏi cần có những giải pháp tăng cường sự tham gia của cộng đồng, hỗ trợ của chính quyền, nâng cao nhận thức của người dân về giá trị di sản...

Từ khóa: Lễ hội Dua Tpeng, người Khmer, giải pháp, bảo tồn, tỉnh Bình Phước.

Abstract: The Dua Tpeng Festival, held in Loc Khanh Commune, Loc Ninh District, Binh Phuoc Province, is a form of communal cultural activity of the Khmer people. It not only bears profound spiritual significance, reflecting their bond with nature, prayers for abundant harvests, and a prosperous life, but also serves as an occasion to strengthen solidarity. The festival includes activities such as rituals to harvest aquatic resources from the pond, folk dancing and singing, organising communal meals, etc., thereby creating a vibrant atmosphere and connecting the community. Nevertheless, current socio-economic transformations and urbanisation processes are posing numerous challenges to preserving this festival, requiring solutions to increase community participation, governmental support, and public awareness of its heritage value.

Keywords: Dua Tpeng Festival, Khmer people, solutions, preservation, Binh Phuoc Province.

Ngày nhận bài: 2/3/2025; ngày gửi phản biện: 8/3/2025; ngày duyệt đăng: 25/3/2025.

Mở đầu

Lễ hội Dua Tpeng, còn gọi là “Lễ hội xuống Bầu” hay “phá Bầu”, diễn ra tại xã Lộc Khánh, huyện Lộc Ninh, tỉnh Bình Phước. Đây là loại hình sinh hoạt văn hóa dân gian tổng hợp độc đáo, mang đậm bản sắc tín ngưỡng của cộng đồng người Khmer, góp phần quan

trọng trong kho tàng di sản văn hóa phi vật thể của Việt Nam, phản ánh sâu sắc các giá trị truyền thống, tinh thần cộng đồng trong đời sống tâm linh, cầu mong bình an, mùa màng bội thu của người dân Khmer ở tỉnh Bình Phước. Được hình thành từ lâu đời, lễ hội Dưa Tpeng đến nay vẫn luôn gắn liền với điều kiện tự nhiên, lịch sử, văn hóa và tâm lý của người Khmer nơi đây. Lễ hội Dưa Tpeng là hình thức sinh hoạt văn hóa tổng hợp mang tính cộng đồng cao, hướng về nguồn cội, mang giá trị tâm linh, sáng tạo và hưởng thụ văn hóa (Lại Thị Ngọc Hồ, 2022). Trong bối cảnh đổi mới và hội nhập quốc tế hiện nay, việc tiếp tục duy trì, đưa lễ hội Dưa Tpeng trở thành điểm nhấn trong bảo tồn văn hóa và phát triển du lịch cộng đồng các dân tộc ở xã Lộc Khánh là nhiệm vụ quan trọng, nhằm giữ gìn và phát huy di sản văn hóa đặc sắc của tộc người Khmer, phục vụ phát triển kinh tế - xã hội, tăng cường khối đoàn kết cộng đồng gắn với ý thức bảo vệ môi trường.

Những năm gần đây, nhờ các chủ trương, chính sách của Đảng và Nhà nước về bảo tồn và phục dựng giá trị văn hóa truyền thống, lễ hội Dưa Tpeng đã được duy trì và phát huy giá trị, góp phần làm sống lại không gian văn hóa đặc sắc của người Khmer, góp phần trở thành cầu nối quảng bá văn hóa địa phương, tạo điều kiện giao lưu văn hóa giữa các dân tộc, khai thác tiềm năng du lịch văn hóa tộc người, thúc đẩy phát triển kinh tế - xã hội. Với những giá trị tiêu biểu vốn có từ lâu đời, lễ hội Dưa Tpeng đã được Bộ trưởng Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch chính thức công nhận là Di sản văn hóa phi vật thể quốc gia theo Quyết định số 4615/QĐ-BVHTTDL ngày 20/12/2019. Đây không chỉ là sự ghi nhận ý nghĩa lịch sử và văn hóa to lớn của lễ hội mà còn là lời kêu gọi cộng đồng và các cấp chính quyền cùng chung tay bảo vệ, gìn giữ và phát huy giá trị của di sản văn hóa này. Tuy nhiên, bối cảnh công nghiệp hóa, hiện đại hóa và hội nhập quốc tế đang đặt ra nhiều thách thức trong việc bảo tồn lễ hội này, đòi hỏi cần có những giải pháp tăng cường sự tham gia của cộng đồng, hỗ trợ của chính quyền, nâng cao nhận thức của người dân về giá trị di sản,... Bài viết là kết quả nghiên cứu thực địa của tác giả và tổng hợp các tư liệu thứ cấp (báo cáo từ chính quyền địa phương, các văn bản chính sách liên quan, các chương trình bảo tồn văn hóa trọng điểm của Nhà nước...) và một số công trình nghiên cứu khoa học đã công bố. Trên cơ sở đó, bài viết có sự đánh giá hiệu quả của các chính sách và chương trình bảo tồn đã được triển khai và đề xuất các giải pháp phù hợp để duy trì và phát huy giá trị của lễ hội Dưa Tpeng trong bối cảnh hiện nay.

1. Khái quát về người Khmer ở xã Lộc Khánh

Lộc Khánh là xã biên giới thuộc huyện Lộc Ninh, tỉnh Bình Phước. Phía bắc giáp biên giới Campuchia, phía đông giáp xã Lộc Thiện, phía nam giáp xã Lộc Thái, phía tây giáp xã Lộc Hòa. Với diện tích khoảng 55km², xã gồm ba ấp là Sóc Lớn, Chà Đôn và Ba Ven, với gần 8.000 nhân khẩu, trong đó người Kinh chiếm tới 50% dân số toàn xã, còn lại là người Khmer và Xtiêng cùng sinh sống (Hoàng Mỹ, Văn Hùng, 2023; Trần Hoài Thương, 2024).

Trong hai dân tộc thiểu số ở xã Lộc Khánh, đồng bào Khmer chiếm đa số, do đó đóng vai trò quan trọng đối với việc giữ gìn và phát huy các giá trị văn hóa truyền thống của địa phương. Một trong những biểu tượng đặc trưng của cộng đồng người Khmer nơi đây là 28

ngôi nhà sàn truyền thống được xây dựng lâu đời, phản ánh rõ nét phong cách kiến trúc cư trú của người Khmer vùng cao. Những ngôi nhà này không chỉ mang giá trị kiến trúc mà còn là biểu tượng văn hóa, gắn liền với đời sống sinh hoạt hàng ngày của người dân. Bên cạnh đó, phong tục tập quán đặc trưng của người Khmer cũng được duy trì và tổ chức thường xuyên. Cụ thể như phong tục ở rể theo chế độ mẫu hệ, một nét độc đáo trong đời sống gia đình của người Khmer ở xã Lộc Khánh. Truyền thống xuất gia tu học tại chùa Sóc Lớn, một ngôi chùa Phật giáo Nam tông nổi tiếng trong vùng cũng là một điểm sáng trong văn hóa tín ngưỡng. Các nghi lễ cưới hỏi, Tết cổ truyền Chôl Chnăm Thmây cùng các lễ hội tín ngưỡng tôn giáo như Dâng Y Kathina, Sen Dolta hay lễ Phật Đản được tổ chức đều đặn, tạo nên bức tranh sinh hoạt văn hóa phong phú, giàu bản sắc của cộng đồng người Khmer tại Lộc Khánh.

Một trong những điểm nhấn nổi bật trong đời sống văn hóa của xã Lộc Khánh là lễ hội Dưa Tpeng (có nghĩa là “xuống bầu” hay “phá bầu”), bởi người Khmer nơi đây cư trú gần những bầu (hồ) nước tự nhiên từ trên một héc-ta đến vài héc-ta. Các bầu nước này có diện tích khá rộng và thường nằm gần các khu cư trú của người dân, nên được coi là tài sản chung của cả cộng đồng cư trú. Vì thế, già làng với vai trò đại diện, quản lý, chịu trách nhiệm bảo vệ và duy trì sự ổn định của các bầu nước. Điểm đặc biệt là lưu lượng nước tại các bầu khá ổn định, ít khi bị cạn khô, chỉ hạ thấp mực nước vào mùa khô và dâng cao trong mùa mưa. Sự ổn định này tạo điều kiện thuận lợi cho các loài thủy sản nước ngọt như cá, cua, lươn... sinh sôi và phát triển quanh năm, người dân có thể khai thác nguồn lợi này hàng ngày để bổ sung cho nguồn thực phẩm và tạo thêm thu nhập. Đồng thời, các bầu nước cũng đóng vai trò như một hệ sinh thái tự nhiên, điều hòa khí hậu, cung cấp nước tưới tiêu và góp phần bảo vệ đa dạng sinh học trong khu vực. Hàng năm, mỗi khi đến thời điểm đủ điều kiện để đánh bắt cá dưới bầu thì già làng họp bàn cùng người dân tổ chức lễ hội Dưa Tpeng. Có thể nói, lễ hội này gắn liền với những bầu nước tự nhiên ở địa phương, là minh chứng cho sự hòa quyện giữa con người và thiên nhiên.

Được công nhận Di sản văn hóa phi vật thể quốc gia từ năm 2019, lễ hội Dưa Tpeng hiện nay được Hội đồng già làng xã phối hợp với Bảo tàng tỉnh Bình Phước và chính quyền địa phương tổ chức hàng năm. Đây không chỉ là dịp để người dân thể hiện lòng biết ơn với thiên nhiên, cầu mong mùa màng bội thu, mà còn là dịp để cộng đồng gắn kết và duy trì các giá trị văn hóa của dân tộc. Việc duy trì và phát huy các lễ hội, phong tục tập quán, cũng như bảo tồn tài nguyên thiên nhiên như các bầu nước đã và đang góp phần làm phong phú thêm đời sống văn hóa, kinh tế và xã hội của địa phương. Đây là nền tảng quan trọng để xây dựng và phát triển Lộc Khánh thành một điểm sáng văn hóa trong khu vực biên giới của tỉnh Bình Phước.

2. Thực trạng hoạt động lễ hội Dưa Tpeng

2.1. Thời gian tổ chức và số lượng lễ hội

Lễ hội Dưa Tpeng thường diễn ra vào cuối mùa nắng, khoảng tháng Ba Âm lịch. Lễ hội được coi là hoạt động chào mừng năm mới Tết cổ truyền Chôl Chnăm Thmây của đồng bào

Khmer. Thời điểm này được lựa chọn tổ chức lễ hội Dưa Tpeng là vì phù hợp với điều kiện thời tiết cuối mùa khô, khi mực nước trong các bầu đã hạ thấp, giúp việc khai thác thủy sản trở nên thuận lợi hơn. Trong khi, các loài thủy sản như cá, lươn, cua..., sau một thời gian sinh trưởng, cũng đạt kích thước đủ lớn để phục vụ các hoạt động của lễ hội, làm thực phẩm dự trữ cho các gia đình. Thực tế cho thấy, lễ hội Dưa Tpeng là hoạt động văn hóa dân gian tổng hợp có ý nghĩa quan trọng, không chỉ thể hiện sự gắn bó của người Khmer với thiên nhiên mà còn là dịp để cộng đồng cùng nhau đoàn tụ, chia sẻ niềm vui, lòng biết ơn với thiên nhiên. Vì vậy, lễ hội này luôn thu hút đông đảo người dân tham gia, trở thành một nét đẹp không thể thiếu trong đời sống văn hóa tinh thần của đồng bào Khmer.

Trước đây, lễ hội Dưa Tpeng được tổ chức ở nhiều địa phương có cộng đồng người Khmer sinh sống. Riêng xã Lộc Khánh, lễ hội đã diễn ra ở nhiều bầu nước tự nhiên, nổi bật là tại các bầu như K'Poot, Sa Lét, Cá Lóc, Sen... Những bầu nước này đóng vai trò quan trọng trong đời sống sinh hoạt và sản xuất của người dân, vừa là nguồn cung cấp thủy sản vừa là nơi lưu giữ nước cho mùa khô. Vì thế, trước đây mỗi năm trên địa bàn xã Lộc Khánh thường diễn ra một vài lễ hội Dưa Tpeng. Tuy nhiên, do quá trình phát triển kinh tế - xã hội, một số bầu nước đã được chuyển đổi mục đích sử dụng, dẫn đến việc tổ chức lễ hội bị thu hẹp. Hiện nay, ở xã Lộc Khánh, lễ hội Dưa Tpeng chỉ còn được duy trì hàng năm tại bầu Sen, thuộc ấp Sóc Lớn, nơi được cộng đồng người Khmer trong các sóc và chính quyền địa phương thống nhất bảo tồn như một di sản văn hóa đặc trưng. Dù phạm vi tổ chức có phần thu hẹp, song, lễ hội hiện nay vẫn được duy trì theo truyền thống, giữ nguyên những nét đặc sắc vốn có. Các hoạt động khai thác thủy sản, cầu an, vui chơi, giao lưu văn hóa vẫn diễn ra sôi nổi, gắn kết cộng đồng và khơi dậy niềm tự hào về di sản văn hóa dân tộc.

Có thể thấy, việc tiếp tục duy trì và phát huy lễ hội Dưa Tpeng tại xã Lộc Khánh không chỉ góp phần giữ gìn bản sắc văn hóa của người Khmer ở địa phương mà còn tạo cơ hội để quảng bá văn hóa dân tộc, phát triển du lịch, củng cố tinh thần đoàn kết trong cộng đồng. Đây còn là minh chứng rõ nét cho sự gắn bó giữa con người và thiên nhiên, khẳng định giá trị bền vững của văn hóa truyền thống trong dòng chảy hiện đại.

2.2. Các nghi lễ được thực hiện trong lễ hội Dưa Tpeng

Lễ hội Dưa Tpeng gồm có phần lễ và hội. Không gian lễ hội được tổ chức ở hai địa điểm, đó là miếu Ông Tà - nơi thực hiện nghi lễ cầu xin bình an cho người dân và tại bầu nước - nơi tiến hành các nghi lễ chính gồm cúng thần linh và tổ chức phần hội gồm các trò chơi dân gian, ca múa nhạc truyền thống, đặc biệt là đánh bắt thủy sản, chủ yếu tôm, cá trong bầu. Để thực hành nghi lễ cúng thần linh, cộng đồng người Khmer chọn các vị già làng và những người đứng đầu của chính quyền địa phương huyện, xã để thực hiện nghi lễ cúng tế. Để chuẩn bị cho ngày lễ, già làng cùng các thành viên trong sóc tổ chức họp để bàn bạc, phân công nhiệm vụ cụ thể cho từng người. Trong đó, công tác chuẩn bị lễ vật cúng thần linh được giao cho già làng và một số thành viên lớn tuổi, có uy tín và trách nhiệm trực tiếp thực hiện.

Các lễ vật được chuẩn bị thành hai phần: một phần để cúng tại miếu Ông Tà và phần còn lại dâng cúng thần linh tại bầu nước, nơi diễn ra lễ hội Dưa Tpeng. Lễ vật đặt cúng được già làng chọn lựa rất kỹ. Cách trưng bày mâm cỗ để cúng lễ gồm đầu heo dùng mỡ chài bao phủ che đi phần mắt, thêm phần đuôi, 4 móng heo, gan, tim, lòng, cây bông bằng lá trầu, trái cây, gà xôi và rượu trắng, được sắp xếp cho thật đẹp và đầy đủ để đem cúng thần linh (Lại Thị Ngọc Hồ, 2022). Để tham gia hội, các thành viên trong sóc cần chuẩn bị các vật dụng đánh bắt thủy sản như nơm, gùi, dụng cụ xúc cá, giỏ đựng, cùng một số đồ ăn và thức uống truyền thống như cơm ống tre hay còn gọi là cơm lam, nước uống, trầu cau, canh thụt, cá nướng, đọt mây và rượu trắng để làm lễ vật dâng cúng thần linh. Trước đây, trong lễ hội sẽ dùng xe bò để di chuyển lễ vật, nhưng hiện nay xe bò không còn được sử dụng nên các lễ vật được vận chuyển bằng ô tô, trên xe có trang trí nhiều vòng hoa. Trước khi lễ hội diễn ra, người dân ở các sóc đã cùng nhau chuẩn bị dựng những chòi lớn tại nơi diễn ra buổi lễ để già làng và các đại biểu ngồi tham dự, đồng thời mỗi sóc cũng dựng một chòi riêng để bà con tham dự lễ hội có chỗ nghỉ ngơi, tránh nắng và tổ chức các hoạt động giao lưu. Xung quanh chòi có những bếp lửa để sau khi bắt cá sẽ đem nướng làm thức ăn chung cho cộng đồng (Lại Thị Ngọc Hồ, 2022). Các trò chơi dân gian, những điệu múa, hát truyền thống thường được luyện tập rất kỹ lưỡng.

Sáng sớm, già làng cùng một số người được phân công mang lễ vật đến miếu Ông Tà làm lễ xin phép tổ chức lễ hội. Khi nghi thức cúng tại miếu Ông Tà kết thúc, mọi người di chuyển về bầu nước, nơi diễn ra các hoạt động chính của lễ hội Dưa Tpeng. Trong phần nghi lễ, già làng thông báo lý do tổ chức lễ hội và cầu xin thần linh cho phép bà con xuống bầu nước đánh bắt cá, tôm. Sau khi nghi lễ này hoàn thành, già làng ngồi tại mâm cúng để tiếp đón khách tham dự lễ hội. Khi nghi thức kết thúc, bà con bắt đầu tổ chức các trò chơi truyền thống kết hợp với các bài hát và múa cổ truyền, làm không khí phần hội trở nên vui tươi và sôi động hơn. Trong trò *Bon Pul Treng* (thuốc cá) trái buông được già nhuyển và thả xuống bầu nước, khiến cá và các loài thủy sản trở nên lơ dờ, dễ bắt hơn. Khi trái buông được thả xuống, già làng kết hợp thổi tù và rồi đi ba vòng quanh bầu nước. Sau đó, già làng dùng dùi gõ đánh vào chiếc mõ ba tiếng làm tín hiệu cho phép bà con xuống bầu đánh bắt thủy sản. Khi nghe hiệu lệnh, mọi người nhanh chóng mang theo các dụng cụ đã chuẩn bị sẵn như nơm, gùi, giỏ đựng cùng nhau lội xuống bầu bắt cá. Trên bờ, những người không tham gia đánh bắt thì hòa mình vào các điệu múa *Lâm thôn* và hát *Lâm vông*..., tạo nên một không gian lễ hội rộn ràng, náo nhiệt nhưng đầy tình đoàn kết (Cục Di sản văn hóa, 2022).

Trong lễ hội này, người Khmer ở xã Lộc Khánh quan niệm rằng, ai bắt được con cá lớn đầu tiên sẽ được xem là người gặp nhiều may mắn và phúc lành trong năm. Họ thường kính cẩn dâng con cá này cho già làng như một cách bày tỏ lòng tôn kính và tri ân đối với thế hệ đi trước (Cục Di sản văn hóa, 2022), ghi nhận công lao của già làng trong việc quản lý và hướng dẫn người dân bảo vệ bầu nước cùng với nguồn tài nguyên thiên nhiên quý giá này. Có thể nhận thấy, lễ hội Dưa Tpeng không chỉ mang ý nghĩa tâm linh, giải trí mà còn là dịp để cộng đồng người Khmer các sóc gắn kết và tôn vinh các giá trị truyền thống. Sau khi bắt cá, các gia

đình thường mang cá lên bờ tại những bếp lửa đã dựng sẵn để chế biến thành món ăn tại chỗ hoặc làm thực phẩm chia sẻ, giao lưu với nhau. Một số gia đình còn cẩn thận giữ lại cá để đem về dùng trong những ngày sau. Trên bờ, những người đàn ông tổ chức nướng cá và chế biến các món ăn cổ truyền, đồng thời hòa mình vào các hoạt động giao lưu, hát, múa với những điệu múa và bài hát đặc trưng của dân tộc Khmer. Khi toàn bộ thủy sản dưới bầu nước được thu hoạch, lễ hội khép lại trong sự gắn kết cộng đồng và quyết tâm bảo vệ môi trường cùng nguồn thủy sản trong bầu để sang năm lại diễn ra lễ hội với tinh thần năm sau vui hơn năm trước.

2.3. Giá trị của lễ hội

Lễ hội Dưa Tpeng là một hình thức sinh hoạt văn hóa cộng đồng đặc sắc của cộng đồng người Khmer tại xã Lộc Khánh, không chỉ thể hiện đời sống tinh thần phong phú mà còn là dịp bảo tồn và phát huy các loại hình diễn xướng dân gian gắn liền với văn hóa truyền thống của cộng đồng. Qua lễ hội, người Khmer biểu đạt cách ứng xử hài hòa với môi trường sống và tự nhiên, thể hiện ý thức khai thác nguồn lợi thiên nhiên một cách hài hòa trên cơ sở gìn giữ bền vững. Đó là nơi bảo tồn và thực hành hàng năm trong việc sử dụng các công cụ đánh bắt cá truyền thống, minh chứng cho sự sáng tạo và hòa hợp với thiên nhiên qua nhiều thế hệ. Bên cạnh đó, lễ hội luôn mang đậm tính giáo dục, thể hiện giá trị văn hóa ứng xử của cộng đồng. Những quy tắc, tôn ti trật tự được tuân thủ nghiêm ngặt, phản ánh sự tôn kính đối với già làng, bề trên và những người có công với sóc.

Lễ hội Dưa Tpeng còn là dịp để thắt chặt tinh thần đoàn kết, tạo cơ hội giao lưu giữa các cộng đồng không chỉ trong sóc và giữa các sóc cùng địa phương mà còn tận các khu vực lân cận. Những cuộc gặp gỡ, vui chơi, giao lưu văn nghệ, ăn uống trong diễn trình lễ hội góp phần xóa bỏ mọi khoảng cách, hóa giải những hiềm khích và định kiến, đồng thời làm nổi bật tinh thần gắn bó trong cộng đồng người Khmer và với các cộng đồng láng giềng. Đây cũng là dịp để các thanh niên nam nữ tìm hiểu, bày tỏ tình cảm và xây dựng mối quan hệ yêu thương, gắn kết lâu dài. Không chỉ mang giá trị văn nghệ và đoàn kết cộng đồng, lễ hội Dưa Tpeng còn là nơi gìn giữ và phát huy nghệ thuật ẩm thực truyền thống của người Khmer. Các món ăn đặc trưng như cá nướng, cơm ống, canh thut..., được chuẩn bị và trưng bày một cách chu đáo, làm phong phú thêm di sản văn hóa ẩm thực độc đáo của dân tộc Khmer ở địa phương.

Bên cạnh ý nghĩa văn hóa, xã hội, kết nối tri thức và lịch sử hình thành lễ hội giữa thế hệ trẻ và già, lễ hội còn gắn liền với việc quản lý và khai thác nguồn tài nguyên thủy sản tại các bầu nước - một tài sản quan trọng của cộng đồng. Các bầu nước không chỉ cung cấp nguồn nước cho gia súc, tưới tiêu mà còn mang lại nguồn thực phẩm dồi dào giúp cải thiện đời sống. Người Khmer đến nay vẫn quan niệm rằng các loài thủy sản trong mỗi bầu là sản vật do thần linh ban tặng, bởi vậy việc khai thác phải tuân thủ nghiêm ngặt các quy định của cộng đồng cư trú. Dưới sự quản lý nghiêm ngặt của già làng, việc đánh bắt chỉ được thực hiện khi lễ hội Dưa Tpeng chính thức được tổ chức và cả cộng đồng cùng đánh bắt. Theo đó, một người được phân công trông nom bầu nước có nhiệm vụ trực tiếp giám sát và báo cáo thời

điểm phù hợp để tiến hành lễ hội. Như đã đề cập, lễ hội Dua Tpeng không chỉ là một lễ hội truyền thống lâu đời mà còn là một loại hình sinh hoạt văn hóa dân gian tổng hợp, độc đáo và giàu giá trị nhân văn. Nó phản ánh bản sắc dân tộc Khmer và đóng vai trò quan trọng trong việc bảo tồn các giá trị văn hóa truyền thống, góp phần tạo nên một không gian văn hóa sôi động và đoàn kết cộng đồng trong bối cảnh đổi mới và hội nhập.

3. Một số vấn đề đặt ra và đề xuất giải pháp phát huy giá trị lễ hội Dua Tpeng

3.1. Một số vấn đề đặt ra

Lễ hội Dua Tpeng là di sản văn hóa với ý nghĩa rất quan trọng đối với đời sống tâm linh của người dân và phục vụ phát triển kinh tế - xã hội cũng như bảo vệ môi trường ở địa phương. Song, bối cảnh mới với sự thay đổi nhanh chóng về điều kiện tự nhiên và quá trình đô thị hóa, hiện đại hóa đã và đang đặt ra không ít vấn đề thách thức đối với việc bảo tồn và phát huy lễ hội Dua Tpeng của đồng bào Khmer ở xã Lộc Khánh như sau:

(1) Duy trì không gian văn hóa lễ hội: Quá trình đô thị hóa và sự chuyển đổi mục đích sử dụng đất đã làm thu hẹp không gian tổ chức lễ hội. Nhiều bàu nước bị chuyển đổi chức năng, chỉ còn bàu Sen được giữ lại cho lễ hội, gây ảnh hưởng đến môi trường sinh thái và không gian văn hóa truyền thống.

(2) Phát huy giá trị kinh tế của lễ hội: Lễ hội có tiềm năng tạo ra việc làm và thu nhập cho người dân thông qua các hoạt động du lịch và dịch vụ liên quan. Tuy nhiên, việc khai thác hiệu quả giá trị kinh tế của lễ hội vẫn chưa được thực hiện một cách đa dạng mà chủ yếu tập trung vào phần nghi lễ và lễ cúng, chưa có nhiều hoạt động tương tác để thu hút đông đảo người dân và du khách cùng tham gia. Đặc biệt là chưa khai thác hiệu quả hoạt động du lịch liên quan như chưa biết cách gắn với mô hình du lịch sinh thái, cộng đồng. Hiện nay, lễ hội Dua Tpeng chủ yếu phục vụ cộng đồng Khmer địa phương, chưa được quảng bá rộng rãi để thu hút du khách. Thiếu cơ sở hạ tầng phục vụ du lịch: khu vực tổ chức lễ hội chưa có hệ thống nhà hàng, khách sạn hay homestay phù hợp để phục vụ du khách; chưa có sản phẩm văn hóa đi kèm ví dụ như các sản phẩm thủ công truyền thống, ẩm thực đặc trưng của người Khmer chưa được khai thác để tạo thêm nguồn thu từ lễ hội.

(3) Thiếu nhân lực tổ chức chuyên nghiệp: việc tổ chức lễ hội còn phụ thuộc vào người cao tuổi là các bô lão trong làng duy trì, thế hệ trẻ ít quan tâm hoặc chưa có kỹ năng tổ chức sự kiện một cách chuyên nghiệp. Đồng thời chưa có đội ngũ quản lý và điều phối để lập kế hoạch dài hạn, kết nối với chính quyền, doanh nghiệp và các tổ chức để huy động nguồn lực và phát triển lễ hội bền vững.

(4) Sự hỗ trợ từ chính quyền chưa đủ mạnh thể hiện ở việc chưa có chiến lược dài hạn hoặc kế hoạch lồng ghép phát triển lễ hội vào các chiến lược phát triển du lịch và văn hóa địa phương một cách rõ ràng. Mặc dù có sự quan tâm từ các cấp chính quyền, song vẫn còn thiếu cơ chế chính sách cụ thể, việc tổ chức và hỗ trợ còn chung chung, chưa có phương án cụ thể về tài chính hoặc thu hút đầu tư cho lễ hội.

(5) Nhận thức của thế hệ trẻ: Sự thay đổi về lối sống và tác động của quá trình hiện đại hóa khiến một bộ phận giới trẻ Khmer không còn hứng thú với các nghi lễ truyền thống, dẫn đến thiếu hụt thế hệ kế thừa. Việc thế hệ trẻ ngày càng ít quan tâm đến bảo tồn và phát huy các giá trị văn hóa truyền thống dẫn đến nguy cơ mai một di sản.

(6) Nguồn lực bền vững cho lễ hội: hạn chế về tài chính là vấn đề quan trọng đặt ra bởi nguồn kinh phí hỗ trợ từ ngân sách nhà nước còn hạn chế, chủ yếu mang tính chất duy trì, chưa đủ để mở rộng quy mô hay phát triển thành một sự kiện thu hút du lịch. Trong khi đó, việc tổ chức lễ hội rất khó thu hút tài trợ bởi các doanh nghiệp chưa thực sự quan tâm hoặc chưa thấy rõ lợi ích kinh tế khi tài trợ cho lễ hội. Điều này khiến việc huy động nguồn lực từ khu vực tư nhân gặp nhiều khó khăn.

3.2. Đề xuất, giải pháp

Để đảm bảo việc gìn giữ và phát huy giá trị di sản lễ hội Dua Tpeng, chính quyền địa phương và cộng đồng cần triển khai nhiều giải pháp đồng bộ, trong đó tập trung vào các khía cạnh quan trọng sau:

- Huyện Lộc Ninh cần tiếp tục thực hiện nhiều biện pháp để bảo tồn, thậm chí mở rộng dần không gian diễn ra lễ hội Dua Tpeng, đặc biệt là giữ lại nguyên vẹn những bầu nước truyền thống, nhằm bảo vệ môi trường sinh thái và giữ gìn những nét đặc trưng của di sản. Vì thế, chính quyền, cán bộ làm công tác văn hóa và lực lượng chức năng địa phương cần tăng cường nâng cao thời lượng và thường xuyên triển khai các chương trình tuyên truyền, vận động cộng đồng bảo vệ bầu nước, kịp thời ngăn chặn các hành vi xâm hại, đánh bắt thủy sản trái phép, kể cả ngăn chặn mọi hình thức xâm chiếm không gian, mặt bằng xung quanh bầu nước để xây dựng nhà ở, làm trang trại, mở dịch vụ... Có thể thấy, việc chú trọng nâng cao chất lượng đội ngũ cán bộ làm công tác văn hóa bao gồm mở các chương trình tập huấn, bồi dưỡng chuyên môn nghiệp vụ về bảo tồn văn hóa, nhất là duy trì lễ hội cho phù hợp với điều kiện của địa phương sẽ giúp cán bộ có đủ năng lực và kỹ năng trong việc quản lý, tổ chức và phát huy các giá trị di sản này.

- Cần kết hợp duy trì lễ hội và bảo vệ môi trường bầu nước cũng như không gian lễ hội gắn với phát triển du lịch, đặc biệt là du lịch cộng đồng. Hiện nay, dự án phát triển du lịch cộng đồng tại xã Lộc Khánh với nguồn vốn tài trợ khoảng 14 tỷ đồng từ Ngân hàng Châu Á, đang mở ra cơ hội để bảo tồn và phát huy giá trị lễ hội Dua Tpeng. Song, việc đưa lễ hội Dua Tpeng vào danh mục triển khai của dự án cần hướng đến bảo tồn lâu dài những nét văn hóa đặc sắc và xây dựng, thực hành lễ hội này thành điểm đến du lịch hấp dẫn. Từ đây, kế hoạch phát triển gắn kết lễ hội với các loại hình du lịch sinh thái, văn hóa và trải nghiệm cộng đồng sẽ giúp tăng cường thu hút du khách trong và ngoài nước. Qua đó, người dân không chỉ có cơ hội buôn bán, trao đổi các sản phẩm văn hóa và đặc sản địa phương mà còn phát triển các dịch vụ du lịch đi kèm như homestay, hướng dẫn tham quan..., tạo ra nguồn thu nhập đáng kể. Thêm vào đó, cần tăng cường quảng bá lễ hội và các đặc trưng văn hóa, đặc sản địa phương nhằm thu

hút sự quan tâm của du khách. Cụ thể là sử dụng truyền thông đa phương tiện, tổ chức các sự kiện văn hóa, khai thác tối đa sức mạnh của các kênh mạng xã hội để giới thiệu rộng rãi lễ hội cũng như văn hóa Khmer ở huyện Lộc Ninh đến công chúng. Các hoạt động quảng bá có thể bao gồm xây dựng các nội dung hấp dẫn như video, hình ảnh, câu chuyện xoay quanh lễ hội..., qua đó tái hiện những nét đẹp truyền thống và giá trị văn hóa độc đáo. Đồng thời, tổ chức các sự kiện giao lưu văn hóa thường xuyên không chỉ tạo sân chơi cho cộng đồng mà còn giúp du khách trải nghiệm thực tế những hoạt động truyền thống, từ nghi thức lễ hội đến các trò chơi dân gian, lời ca tiếng hát, ẩm thực của người Khmer ở địa phương.

- Tăng cường hơn nữa sự tham gia của cộng đồng và thế hệ trẻ trong bảo tồn lễ hội Dưa Tpeng. Việc khuyến khích sự tham gia trực tiếp của cộng đồng địa phương, đặc biệt là thế hệ trẻ, đóng vai trò then chốt đối với việc bảo tồn và phát huy các giá trị văn hóa lễ hội này. Thực tế cho thấy, cộng đồng không chỉ là những người thực hành di sản mà còn là chủ thể giữ gìn và truyền tải các giá trị văn hóa qua các thế hệ. Để đạt được mục tiêu này, các chương trình giáo dục và đào tạo cần được triển khai trang bị kiến thức và kỹ năng liên quan đến lễ hội cũng như văn hóa truyền thống tộc người Khmer. Theo đó, các lớp học chuyên đề như múa hát truyền thống, điệu *Lâm vông*, *Lâm thôn* và các nghi thức lễ hội sẽ tạo cơ hội cho thế hệ trẻ tiếp cận trực tiếp với di sản. Ngoài ra, việc truyền dạy cách chế biến các món ăn và làm các nghề thủ công truyền thống như đan lát, làm gốm, chế tác nhạc cụ dân tộc..., cũng giúp bảo tồn các giá trị văn hóa vật thể đi kèm với lễ hội. Việc thực hành các đặc trưng văn hóa này cần được tổ chức thường xuyên với sự tham gia của cả người lớn và thanh thiếu niên, nhằm tạo cơ hội gắn kết cộng đồng, đồng thời nâng cao ý thức trách nhiệm gìn giữ di sản. Thế hệ trẻ, với sự hỗ trợ, hướng dẫn từ các bậc cao niên, có thể đảm nhận vai trò lan tỏa giá trị lễ hội thông qua các sự kiện văn hóa, truyền thông hoặc kết hợp cùng các chương trình quảng bá du lịch. Nhìn chung, việc tăng cường sự tham gia của cộng đồng, đặc biệt là giới trẻ, không chỉ nhằm bảo tồn, kế thừa lâu dài lễ hội Dưa Tpeng và các di sản văn hóa mà còn tạo động lực để di sản văn hóa này tiếp tục phát triển và hòa nhập vào đời sống hiện đại một cách bền vững. Bên cạnh đó, cần chú trọng bồi dưỡng nâng cao chất lượng đội ngũ cán bộ làm công tác văn hóa tại địa phương. Các chương trình tập huấn, bồi dưỡng chuyên môn nghiệp vụ về bảo tồn văn hóa phù hợp với điều kiện của địa phương sẽ giúp cán bộ có đủ năng lực và kỹ năng trong việc quản lý, tổ chức và phát huy các giá trị di sản trên địa bàn. Những giải pháp đồng bộ nêu trên không chỉ giúp bảo tồn và phát triển lễ hội Dưa Tpeng phù hợp với bối cảnh mới của toàn cầu hóa và hội nhập mà còn góp phần giữ gìn bản sắc văn hóa dân tộc Khmer, đồng thời xây dựng cộng đồng văn hóa giàu bản sắc trong giai đoạn hiện nay.

- Để bảo tồn bền vững lễ hội Dưa Tpeng, việc phát triển các nguồn lực kinh tế gắn liền với gìn giữ di sản văn hóa là giải pháp quan trọng. Như đã đề cập, một trong những hướng đi hiệu quả là xây dựng và khai thác các loại hình dịch vụ du lịch liên quan đến lễ hội sau khi gắn kết lễ hội với phát triển du lịch cộng đồng. Các mô hình như homestay, hướng dẫn tham quan, bán các sản phẩm thủ công truyền thống hay đặc sản địa phương không chỉ mang lại

trải nghiệm độc đáo cho du khách mà còn tạo nguồn thu nhập ổn định cho người dân địa phương, tạo thêm nguồn lực để duy trì các đặc trưng văn hóa và mở rộng không gian, gìn giữ môi trường cho lễ hội. Bên cạnh đó, việc quảng bá và bán các sản phẩm thủ công, ẩm thực, đặc sản địa phương góp phần thúc đẩy phát triển kinh tế, thu hút và lan tỏa nét văn hóa độc đáo của người Khmer và địa phương. Ngoài việc phát triển du lịch, cần lồng ghép công tác bảo tồn lễ hội trong các chiến lược phát triển kinh tế - xã hội của địa phương trên cơ sở kêu gọi sự hỗ trợ và tài trợ từ cộng đồng, doanh nghiệp, các tổ chức hảo tâm..., nhằm đảm bảo nguồn lực tài chính và nhân lực bền vững lâu dài cho công tác bảo tồn.

Kết luận

Lễ hội Dưa Tpeng ở xã Lộc Khánh, huyện Lộc Ninh, tỉnh Bình Phước là loại hình sinh hoạt văn hóa dân gian tổng hợp của cộng đồng người Khmer, không chỉ mang ý nghĩa tâm linh sâu sắc, thể hiện sự gắn bó với thiên nhiên, cầu mong mùa màng bội thu và cuộc sống ấm no, mà còn là dịp thắt chặt tình đoàn kết cộng đồng người Khmer nơi đây. Lễ hội bao gồm các hoạt động như nghi thức dâng cúng lễ vật cho thần linh, xuống bàu nước đánh bắt thủy sản, múa hát dân gian, tổ chức các bữa ăn cộng cảm..., tạo nên không khí sôi động, gắn kết toàn cộng đồng. Trong bối cảnh hiện đại, lễ hội này được xem là tài sản vô giá, góp phần bảo tồn, phát huy giá trị văn hóa tộc người Khmer, làm phong phú kho tàng văn hóa Việt Nam.

Để bảo tồn và phát huy giá trị lễ hội Dưa Tpeng, rất cần các chính sách hỗ trợ kịp thời, đặc biệt là nâng cao nhận thức cho thanh thiếu niên dân tộc Khmer. Việc khơi dậy ý thức tự giác trong việc gìn giữ và phát huy các giá trị văn hóa truyền thống cũng là một nhiệm vụ quan trọng nhằm đảm bảo di sản được lưu truyền, kế thừa và phát triển lâu dài trong cộng đồng.

Tài liệu tham khảo

1. Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch (2019), Quyết định số 4615/QĐ-BVHTTDL ngày 20/12/2019 “Về việc công nhận di sản văn hóa phi vật thể quốc gia đối với Lễ hội Dưa Tpeng (Phá bàu) của người Khmer xã Lộc Khánh, huyện Lộc Ninh, tỉnh Bình Phước”.
2. Lại Thị Ngọc Hồ (2022), *Lễ hội Dưa Tpeng (Phá Bàu) của Người Khmer tại xã Lộc Khánh, huyện Lộc Ninh, tỉnh Bình Phước*, Kỷ yếu hội thảo Trường Đại học Nguyễn Tất Thành, Thành phố Hồ Chí Minh.
3. Hoàng Mỹ, Văn Hùng (2023), *Xã Lộc Khánh, huyện Lộc Ninh kỷ niệm 25 năm tách, lập*, trên trang: <http://huyenuylocninh.vn/huyen-uy/xa-loc-khanh-huyen-loc-ninh-ky-niem-25-nam-tach-lap-297346> (Truy cập ngày 10/12/2024).
4. Trần Hoài Thương (2024), *Bản đồ xã Lộc Khánh, huyện Lộc Ninh, quy hoạch, tổng quan*, trên trang: <https://meeymap.com/tin-tuc/xa-loc-khanh-huyen-loc-ninh-quy-hoach-ban-do-tong-quan> (Truy cập ngày 15/12/2024).
5. Cục Di sản văn hóa (2022), *Lễ hội Dưa Tpeng (Phá Bàu) của người Khmer*, trên trang: <https://dsvh.gov.vn/le-hoi-dua-tpeng-pha-bau-cua-nguoi-khmer> (Truy cập ngày 10/12/2024).